

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA

Zpráva z CEE Forum of Young Legal, Political and Social Theorists 2023

Asi neexistuje doba, kdy témata jako hrozby a výzvy demokracii nebudou aktuální. V kontextu války na Ukrajině, napjatých parlamentních voleb na Slovensku, ústavní situace v Polsku a Maďarsku se o budoucnosti liberální demokracie sešli diskutovat doktorandi a mladí akademici na tradičním *Central and Eastern European Forum*. CEE Forum se letos odehrálo v Krakově 14. a 15. září s podtitulem *Democratic Futures, New Technologies, Crises and Emotions*.

Jak adresovala děkanka pořadající právnické fakulty Jagellonské univerzity *Barbara Iwańska* ve svém úvodním přivítání, jedná se tu zejména o budoucnost, která se v největší míře týká právě mladých účastníků konference. Profesor *Jan Zielonka* (Univerzita Ca' Foscari, Benátky, Oxfordská univerzita) ve své úvodní přednášce o krizi liberálních demokracií v Evropě ukázal, že nejde jen o téma budoucnosti, ale i současnosti. Navázal na svou knihu z roku 2018 *Counter-Revolution: Explaining the Illiberal Turn*. Snaží se pochopit, kde se ve společnosti bere vztek, strach, nedůvěra a zmatení vedoucí k populismu a odvratu od liberálních hodnot. Za jeden ze specifických problémů dnešních evropských demokracií považuje dysfunkční reprezentace. Parlamenty představují nejzásadnější pilíř reprezentace lidí – suverénů. Parlamenty ale zároveň zažívají nejnižší míru důvěry ze všech veřejných institucí. To souvisí s klesající důvěrou v politické strany. Zatímco dříve politické strany vyrůstaly z lokálních komunit, dnes ztrácejí v životě lidí na důležitosti. V následné diskuzi zazněla otázka nových technologií a umělé inteligence, které jako všechny technologie vytváří pro demokracii rizika i příležitosti. S aktuálním vzestupem umělé inteligence se ukazuje, že opět nevíme, jak tyto nové technologie regulovat.

Při hledání řešení krize liberální demokracie *Zielonka* spoléhá na otevřenou občanskou společnost. Na rozdíl od ústav, které lze změnit v řádu měsíců, nebo ekonomických trhů, které se budují v rámci let, vybudovat občanskou společnost trvá dekády. *Zielonka* pracuje s termínem „sítě“ (*networks*). Myslí tím nejrůznější formální i neformální uskupení propojující lidi, organizace a instituce. Jak zaznělo v navazující večerní panelové debatě s profesorkou *Florence Faucher*, tyto „sítě“ mohou pozitivně ovlivnit občanskou společnost a podpořit více participační formy vládnutí a decentralizaci moci.

Demokracii a jejím výzvám se věnoval i jeden z bloků účastnických příspěvků. *Nóra Chronowski* (Centre for Social Science, Institute for Legal Studies, Budapešť) představila svůj výzkum týkající se podnikání a jeho vlivu na lidská práva. Ptá se, zda rozhodující motivací podniků k ochraně lidských práv je obyčejná solidarita a sociální odpovědnost firmy nebo spíše povinnosti a závazky podle druhého principu *Obecných zásad OSN pro byznys a lidská práva (UNGP pillar II)*. Jak upozorňuje, velké nadnárodní obchodní společnosti mohou v praxi mít v určitých aspektech větší moc než národní státy. Po příspěvku se diskutovalo o přístupu firem k uprchlíkům z Ukrajiny a solidaritě ve společnosti dnes v porovnání před rokem, kdy ruská agrese na Ukrajinu a s ní spojená uprchlická vlna začala.

Piotr Załęski (Jagellonská univerzita, Krakov) nastínil podobnosti liberálního legalismu (*liberal legalism*) a neoliberalismu. Oba přístupy vznikaly v 70. letech minulého století

jako reakce na problémy tehdejšího světa, základem obou je modelování situací, oba dávají důraz na racionalitu a racionální rozhodování. Podstatou liberálního legalismu je zjednodušeně řečeno nahrazení politiky právem a ochrana lidských práv na základě zákona. *Załęski* argumentuje, že neoliberalismus ve svých cílech (a zejména v kontextu ochrany sociálních práv) selhává. Vznáší otázku, zda vzhledem k nastíněným podobnostem nebude selhávat také liberální legalismus. Po příspěvku se diskutovalo zejména o tvrzení, že soudci jsou (vycházejí z podstaty liberálního legalismu) nejpovolnější k rozhodování politických kauz (což je u ústavních soudů čím dál častější trend).

Blok věnovaný emocím v právním diskurzu otevřel *Viktor Olivér Lorincz* (Centre for Social Science, Institute for Legal Studies, Budapešť) se svým představením hypotézy somatických markerů. Jde o teorii racionálního rozhodování v situacích s komplexními úkoly a více možnými scénáři řešení. Každá alternativa rozhodnutí je spojena s určitým emocionálním zážitkem nebo reakcí. Podle autora teorie *Antonia Damasia* nám tyto emocionální „značky“ pomáhají učinit rozhodnutí, protože umožňují automaticky vyhodnotit výhody a nevýhody spojené s různými možnostmi. K teorii racionální volby byl představen také Iowský herní test. Ten má v právu souvislost například s otázkou racionální volby mladých nebo starších osob, které v herním testu zpravidla zaostávají.

Soudní jednání bývají emocionálně nabitá, řízení doprovází napjatá atmosféra, soudci se musí vyrovnávat jak s vlastními emocemi, tak s emocemi účastníků. V kontextu ideálu nezaujatého soudce „bez emocí“ může být pro soudce práce s prožívanými emocemi náročná. *Lejla Ramić* a *Anisa Ruhotina* (Univerzita v Sarajevu) představily plánovaný empirický výzkum o zvládání emocí soudců. Výzkum staví na studii *Judges' emotion: An application of the emotion regulation process model* (*Snider, 2022*) o různých strategiích zpracovávání emocí. V zásadě lze pozorovat dvě kategorie strategií: jednak jde o různé způsoby potlačování emocí, jednak o různé angažované strategie, které staví na aktivní práci s emocemi.

Michal Vosinek (Masarykova univerzita, Brno) interaktivní formou představil svůj výzkum o tom, co a proč nám připadá spravedlivé. Diskutovalo se zejména o empatickém přístupu soudce jakožto předpokladu spravedlivého rozhodnutí.

Druhý konferenční den otevřela profesorka *Florence Faucher* [Centre d'études européennes et de politiques comparées (CEE, CNRS, Sciences Po, Paříž)] přednáškou o roli vůdců během krize. Na příkladu francouzského prezidenta *Françoise Hollanda* po teroristickém útoku v Paříži v roce 2015 a *Emmanuela Macrona* při epidemii koronaviru v roce 2020 analyzovala různé přístupy při provázení společnosti během krizové situace. Jak ukázala, oba prezidenti se odlišovali ve vystupování a mluvení s veřejností, v užívání symboliky i emocí.

V bloku o informačních technologiích byla představena řada aktuálních témat jako vliv jazykových modelů a generativní umělé inteligence na právo a právní vědu (*Renátó Vági*), umělé inteligence a strojové učení v soudnictví (*Rafał Wieczerszak*) nebo budování databází a jiné užití technologie pro účely právních výzkumů a řešerši (*Boldizsár Szentgáli-Tóth*). Tématem byly i autonomní samořiditelná vozidla v kontextu polského zákonodárství (*Martyna Kowalak*).

Na konferenci se představili také další čeští zástupci: *Martin Koloušek* (Univerzita Karlova, Praha) vyložil Kantovy principy demokracie a kosmopolitismu. *Petr Ťoupalík* (Univerzita Karlova, Praha) přednesl příspěvek o vůli a citu v díle *Tomáše Garrigue Masaryka* a *Tomáš Koref* (Univerzita Karlova, Praha) v rámci svého výzkumu o intuici a metodologii v soudním rozhodování představil přístup *Roberta Alexyho*.

Během dvoudenní konference bylo naplánováno celkem 44 příspěvků v osmi blocích týkajících se právní teorie, filosofie a sociologie. Navzdory chmurným a poněkud pesimistickým tématům o krizi současné demokracie se organizátorům podařilo vytvořit přátelskou atmosféru, nabídnout dostatek příležitostí k networkingu a získání zpětné vazby na vlastní příspěvky, což je zejména pro začínající doktorandy zásadním přínosem takové akce. Byť se pořadatelé nakonec rozhodli nesestavovat konferenční sborník, nepochybuji, že se s velkou většinou přednášených témat ještě setkáme. Příští CEE Forum se bude konat zase za rok, tentokrát v Sarajevu.

Zuzana Ambrozková*

Zpráva z XII. zasedání kolegia pro soukromé právo při ÚSP AV ČR

Dne 27. 11. 2023 se v prostorách Ústavu státu a práva AV ČR konalo XII. zasedání kolegia pro soukromé právo při ÚSP AV ČR. Účastnili se ho zástupci všech právnických fakult a ÚSP. Jednání zahájil *prof. Karel Eliáš* přivítáním všech přítomných a představením programu, který byl zaměřen na konkrétní aspekty rozhodovací činnosti vysokých soudů v otázkách náhrady škody.

Jako první vystoupil s referátem *doc. JUDr. Filip Melzer, Ph.D.*, z olomoucké Právnické fakulty, který se věnoval problémům posuzování kauzality. Na začátku zmínil, že Nejvyšší soud se stále odkazuje k leninsko-stalinské teorii umělé izolace jevů a gradace příčinné souvislosti, kterou k nám v 50. letech minulého století přinesl sovětský akademik A. J. Trajnin a která měla nahradit teorii adekvátnosti. Jde však spíše o určitý kolorit těchto rozhodnutí, neboť na výsledek nemá toto pojetí vůbec žádný vliv. V příspěvku následně komentoval několik rozhodnutí vysokých soudů.

Prvním z nich byl případ „zfalšovaných“ voleb (R 36/2022). Stát musel uspořádat opakované volby do zastupitelstva města Bílina, když se prokázalo, že 48 hlasovacích lístků bylo zmanipulovaných, přičemž tento počet by měl vliv na výsledek voleb. Následně vymáhal náhradu škody spočívající v nákladech na tyto volby po pachateli, jemuž bylo v trestním řízení prokázáno „zfalšování“ dvou hlasovacích lístků. Nejvyšší soud připustil dovolání pro řešení otázky existence příčinné souvislosti v případě, že protiprávní čin škůdce sám o sobě vznik škody způsobit nemohl, avšak spolu se stejným protiprávním činem dalších osob škodu způsobil. Soud věc posoudil jako specifický případ kumulativní kauzality. S tím *Melzer* nesouhlasí, neboť nejde ani o kumulativní ani o konkurující kauzalitu. Oba tyto případy vyžadují, aby čin pachatele byl pro následek nezbytnou podmínkou (*conditio sine qua non*), což tu naplněno nebylo, neboť i bez těchto dvou „zfalšovaných“ hlasů by byl výsledek shodný. Jde totiž o případ tzv. minimální kauzality, kde je výsledek způsoben

* Mgr. Zuzana Ambrozková, katedra politologie a sociologie, Právnická fakulta Univerzity Karlovy. E-mail: zuzana.ambrozkova@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7996-5458>.